

ΚΡΙΤΙΚΟΝ ΚΑΙ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΟΝ ΔΕΛΤΙΟΝ

Wilhelm Vischer, Das Christuszeugnis des A. Testaments. Zweiter Teil. I Hälfte. Die früheren Propheten. 2 Aufl. 1946. Evangelischer Verlag. A. Zollikon. Zürich (σελ. 570).

Ἐν τῷ ΙΕ' τόμῳ τῆς «Θεολογίας» (1937 σελ. 182-4) εἶχομεν βιβλιογραφῆσαι τὸν Α' τόμον τοῦ περισπουδάστου ἔργου τοῦ τότε μὲν ἐν τῷ πανεπιστημίῳ τοῦ Basel ὑφηγητοῦ, νῦν δὲ ἐν τῇ Θεολογικῇ σχολῇ τοῦ Montpellier καθηγητοῦ τῆς ἐπιστήμης τῆς Π. Δ. W. Vischer, ἔργου ὅπερ, κατὰ τὴν παρατήρησιν τοῦ καθηγητοῦ Hertzberg (Th. L. Z. 1936, σελ. 43), ὅσον οὐδὲν ἄλλο προϊόν τῆς συγχρόνου ἐξηγητικῆς θεολογίας τῆς Π. Δ. εἶχε προκαλέσει ἀμέριστον τὴν προσοχὴν τοῦ ἐπιστημονικοῦ κόσμου. Καὶ ὁ μὲν Α' τόμος ἦτο ἀφιερωμένος εἰς τὴν ἐξέτασιν τῆς Πεντατεύχου. Νῦν δὲ χαίρομεν διότι παρέχεται ἡμῖν ἡ εὐκαιρία νὰ βιβλιογραφήσωμεν τὸν Β' τόμον τοῦ ἔργου τούτου, ἔνθα ὁ σ. ἀσχολεῖται περὶ τὴν ἀναζήτησιν τοῦ χριστολογικοῦ περιεχομένου τῶν βιβλίων τῶν λεγομένων «προγενεστέρων προφητῶν», τ. ξ. Ἰ. Ναυῆ, Κριτῶν καὶ τῶν 4 βιβλίων τῶν Βασιλειῶν, καὶ περὶ τῆς σπουδαιότητος τοῦ ὁποίου ἔργου μαρτυροῦν αἱ γραφεῖσαι περὶ αὐτοῦ κρίσεις καὶ διηγεῖται καὶ ἡ ἐντὸς βραχέως χρόνου ἐμφάνισις αὐτοῦ εἰς β' ἑκδοσιν. Καὶ ἐν τῷ τόμῳ τούτῳ συνεχίζει ὁ σ. τὴν σοβαρὰν αὐτοῦ προσπάθειαν πρὸς ἐπαναφορὰν τῆς πρὸ πολλοῦ ἐκ τῆς προτεσταντικῆς θεολογίας φυγαδευθείσης θεολογικῆς ἐρμηνείας τῆς Π. Διαθήκης, ἣν πρὸ παντὸς εἶχον ἐφαρμόσει οἱ Ἀπόστολοι καὶ αὐτὸς ὁ Κύριος, εἶτα δὲ καὶ οἱ πατέρες τῆς Ἐκκλησίας, ἐπανεφέρει δ' ἐπὶ τάπητος ἡ διαλεκτικὴ λεγομένη θεολογία. Ὁρμώμενος δηλαδὴ ἀφ' ἐνὸς ἀπὸ τοῦ γεγονότος, ὅτι ἡ Π. Διαθήκη εἶναι καὶ Βίβλος τῆς Χριστιανικῆς Ἐκκλησίας, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἀπὸ τοῦ κηρύγματος τῆς Κ. Διαθήκης, καθ' ὃ ὁ Ἰησοῦς εἶναι ὁ Μεσσίας τῆς Π. Δ., ἐπιχειρεῖ ὑπὸ τὸ φῶς ἀκριβῶς τοῦ κηρύγματος τούτου νὰ κατανοήσῃ τὴν Βίβλον ταύτην, ὡς ἀποτελοῦσαν ἀδιάσπαστον ἐνότητα μετὰ τῆς Κ. Δ. καὶ ὡς μαρτυροῦσαν περὶ τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Θεοῦ Λόγου· μετὰ δὲ τῆς θεολογικῆς ἐρμηνείας συνδυάζει καὶ τὴν ἱστορικὴν ἐρμηνείαν, στηριζόμενος ἄμα καὶ ἐπὶ τῶν πορισμάτων τῶν νεωτέρων ἀρχαιολογικῶν μάλιστα ἐν Παλαιστίνῃ ἐρευνῶν, διὰ τῶν ὁποίων ἱκανῶς διεφωτίσθη τὸ περιεχόμενον τῶν ὑπὸ τοῦ σ. ἐξεταζομένων ἐνταῦθα ἱστορικῶν βιβλίων. Τὰ βιβλία ταῦτα ὀρθῶς κατὰ τὸν σ. χαρακτηρίζονται ἐν τῇ Ἑβραϊκῇ Βίβλῳ ὡς προφητικά, λόγῳ τοῦ προφητικοῦ χαρακτῆρος τῆς ἱστορίας καὶ ἱστοριογραφίας τῆς Π. Διαθήκης, καθ' ὅσον ἡ ἱστορία αὕτη δὲν ἀναφέρεται μόνον εἰς τὸ παρελθόν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὸ μέλλον καὶ ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἀποκάλυψιν τῆς βασιλείας τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς, ὅπερ ἀποτελεῖ καὶ τὸ νόημα τῆς ἱστορίας ταύτης, οὐσης κατ' οὐσίαν ἱστορίας τῆς ἐλευσέως τοῦ Κυρίου (σελ. 7). Ἡ ἀλήθεια αὕτη, εἴπερ που ἀλλαχοῦ, σαφέστερον ἀποκαλύπτεται προφητικῶς κατὰ τὸν σ. ἐν τῇ βίβλῳ Ἰησοῦ τοῦ Ναυῆ, ὅπερ γεγονός κατ' αὐτὸν ἐξηγεῖται ἐκ τοῦ ὅτι τὸ ἐν λόγῳ βιβλίον ἀποτελεῖ φιλολογικὴν ἐνότητα μετὰ τῆς Πεντατεύχου. Ἐντεῦθεν καὶ ἐκ τῆς περαιτέρω ἀναλύσεως τοῦ τε βιβλίου τούτου καὶ τῶν λοιπῶν ὑπὸ ἐξέτασιν ἱστορικῶν βιβλίων βλέπει τις, ὅτι ὁ σ. ἔχει πολλῶν ἰσχυρισμῶν τῆς αὐτοκαλουμένης κρι-

τικῆς σχολῆς ἐπὶ τε τοῦ φιλολογικοῦ καὶ τοῦ ἱστορικοῦ πεδίου τῆς Π. Γραφῆς, χωρὶς νὰ ἀφίσταται τῆς πίστεως εἰς τὴν θεοπνευστίαν αὐτῆς καὶ χωρὶς νὰ παραβλέπῃ τὴν σχετικότητα τῶν πορισμάτων τῆς ἐν λόγῳ σχολῆς. Τούναντίον παρατηρεῖ ἐθλόγως, ὅτι τὸ νὰ θεωρῆ τις τὰ πορίσματα ταῦτα ὡς ἀσφαλῆ καὶ νὰ ἀξιοῖ νὰ ὑποχρεώσῃ τοὺς ἄλλους εἰς παραδοχὴν αὐτῶν, θὰ ἦτο τι τὸ μὴ ἐπιστημονικόν (unwissenschaftlich, σελ. 28).

Ἐξ ἄλλου ἢ συμμόρφωσις πρὸς τὰ πορίσματα τῆς κριτικῆς ἐπιστήμης τοῦ συρμοῦ δὲν ἐμποδίζει τὸν πιστὸν συγγραφέα ἀπὸ τοῦ νὰ ἀναζητῆ συχνάκις ἐν τοῖς ἱστορικοῖς τούτοις βιβλίοις τύπους προσώπων καὶ πραγμάτων τῆς Καινῆς Διαθήκης. Π. χ. τὴν κατάκτησιν τῆς Ἰερικοῦς ὑπὸ τοῦ Ἰ. Ναυῆ μετὰ ἑπταήμερον λιτανείαν θεωρεῖ ὡς τὸ προφητικὸν πρότυπον, τῆς μεγάλης σαββατικῆς τοῦ κόσμου ἐβδομάδος, ἐν τῷ τέλει τῆς ὁποίας ὑπὸ τὸν ἦχον τῆς τελευταίας σάλπιγγος αἱ βασιλεῖαι τοῦ κόσμου τούτου θὰ περιέλθωσιν εἰς τὴν πλήρη κυριαρχίαν τοῦ Κυρίου (σελ. 30). Τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Ναυῆ συνδυάζεται μετὰ τὸ ὄνομα τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ. Ἡ ἀμαρτωλὸς ἐθνικὴ Ραχὰβ καταισχύνασα διὰ τῆς πίστεως αὐτῆς τὸν Ἰσραήλ, ὑπενθυμίζει τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου ἐν Ματθ. η' 10—12 καὶ κα' 31. Ἡ νίκη τοῦ Ἰησοῦ Ναυῆ παρὰ τὴν Γαβαῶν (1. Π. κεφ. ι') ἀποτελεῖ τύπον τῆς μεγάλης νίκης τοῦ Ἰ. Χριστοῦ. Ἔπειτα οἱ δώδεκα κριταὶ ἀποτελοῦσιν οἰονεὶ πρότυπον τῶν 12 ἀποστόλων τοῦ Χριστοῦ (πρβ. Ματθ. ιθ' 28). Οὐ μὴν ἀλλὰ δὲν διστάζει νὰ παραλληλίσῃ τὸν ἐκούσιον θάνατον τοῦ Σαμψὼν πρὸς αὐτὸν τὸν Ἰλαστήριον θάνατον τοῦ Κυρίου καὶ τὴν φυλάκισιν τοῦ βασιλέως τοῦ Ἰούδα Ἰωαχὶν πρὸς τὸν ἐνταφιασμὸν τοῦ Μεσσοῦ, ὡς καὶ τὰ θαύματα τοῦ Ἐλισαίου πρὸς τὰ θαύματα τοῦ Κυρίου. Εὐλογώτερος εἶναι ὁ παραλληλισμὸς τῆς εἰς τοὺς οὐρανοὺς ἀναλήψεως τοῦ προφήτου Ἠλία πρὸς τὴν ἀνάστασιν τοῦ Κυρίου.

Καθ' ὅλου εἰπεῖν ἢ προσπάθεια τοῦ σ. κατατείνει εἰς τὴν χριστοκεντρικὴν κατανόησιν τῆς Π. Διαθήκης τῆς κηρυσσοῦσης τὸν ἐπηγγελμένον καὶ ἐρχόμενον Χριστὸν τοῦ Θεοῦ. Ἐπειδὴ δὲ ἡ προσπάθεια αὕτη δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὸν περιορισμένον κύκλον τῶν θεολόγων, ἀλλὰ καὶ εἰς ὅλην μεμορφωμένην μερίδα τοῦ χριστεπωνύμου πληρώματος, ὁ σ. ἀποφεύγει τὸν φόρτον τῶν σημειώσεων καὶ τῶν κριτικῶν συζητήσεων καὶ ἐπιδίδκει πανταχοῦ τὴν σαφήνειαν, μετὰ τῆς ὁποίας συνδυάζεται γλαφυρότης ὕφους καὶ ἐποικοδομητικὴ χροιά. Ταῦτα πάντα, ἐν συνδυασμῷ μετὰ τῆς κατὰ πάντα φιλοκάλου ἐκτυπώσεως αὐτοῦ, καθιστῶσι τὸ βιβλίον καὶ ἀνάγνωσμα τερπνὸν ὅσον καὶ σοφὸν καὶ διδασκτικόν.

Π. Ι. ΜΠΡΑΤΣΙΩΤΗΣ

W. Vischer, Psalmen ausge legt für die Gemeinde. Fr. Reinhardt. Basel 2 Aufl. 1936. (σελ. 201).

Ἐν τῷ κομψῷ τούτῳ βιβλίῳ, ὅπερ περιλαμβάνεται ἐν τῇ συλλογῇ των διὰ τὴν χριστιανικὴν κοινότητα προοριζομένων ἐρμηνειῶν τῆς Ἀγ. Γραφῆς, ἐρμηνεύονται ὁμιλητικῶς 18 ἐκ τῶν σπουδαιοτάτων ψαλμῶν ὑπὸ τοῦ διαπρεποῦς τῆς ἐν Basel ἐφημερίου καὶ ὀφηγητοῦ, νῦν δ' ἐν Montpellier φιλέλληνος καθηγητοῦ τῆς ἐρμηνείας τῆς Π. Δ. W. Vischer. Πρόκειται περὶ ὁμιλιῶν ἀπαγγελθειῶν ἐν τῷ Ἰ. ναφ τοῦ Ἀγ. Ἰακώβου τῆς Βασιλείας. Σημειωτέον ὅτι τὸ Ψαλτήριον, τὸ τόσον προσφιλὲς εἰς τὸν Κύριον καὶ τοὺς Ἀποστόλους καὶ εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐκκλησίαν, ὁπόθεν ἐκληρονόμησε τὴν πρὸς τοῦτο ἀγάπην καὶ ἡ

ἡμετέρα Ἐκκλησία, ἔχει ἐπανεέλθει πάλιν εἰς τὸ κέντρον τοῦ προτεσταντικοῦ κηρύγματος, ὅπως συνέβαινε καὶ κατὰ τοὺς χρόνους τῆς ἐμφανίσεως τῆς Διαμαρτυρήσεως. Τὰς ὀμιλίας ταύτας διακρίνει θερμότης συναισθημάτων ἐν συνδυασμῷ μετὰ βαθείας γνώσεως τῆς τε Γραφῆς καὶ τῶν πνευματικῶν τῆς σημερινῆς κοινωνίας ἀναγκῶν, ἔτι δὲ καὶ βαθείας συμπαθείας πρὸς τὰ θύματα τοῦ παγκοσμίου πολέμου, κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ὁποίου ἀπηγγέλησαν αὐταὶ (ἐκκλ. ἔτος 1942—43). Ἐκ τῶν ὀμιλιῶν τούτων ἰδιαίτερος καὶ εὐγνωμόνως σημειοῦμεν τὰ λεγόμενα ἐν σελ. 134—2. Ἐρμηνεύων κατὰ τὴν ἑορτὴν τοῦ Πάσχα τὸ β' ἡμῖσι τοῦ 21 (κατὰ τὸ Μ. 22) ψαλμοῦ, ἐν μὲν τῇ σελ. 134 ἐξάγει τὴν ἰδιάζουσαν θέσιν τῆς ἀναστάσεως τοῦ Κυρίου ἐν τῇ Ὁρθοδόξῃ Ἐκκλησίᾳ καὶ ἀναφέρει ἐν παράδειγμα Ρώσσοι ἱερέως, ὅστις παρευρεθείς εἰς ὀμιλίαν τινὰ τοῦ Ρώσσοι (Μπολσεβίκου) ὑπουργοῦ Λουνατσάρσκη καὶ ζητήσας τὴν ἄδειαν μετὰ τὸ πέρας αὐτῆς νὰ εἴπῃ ὀλίγας λέξεις, ἀνεφώνησε «Χριστὸς ἀνέστη», εἰς δ' ἀπήνησε μὲν φωνῇ ἢ ὀμίγηυρις «Ἀληθῶς ἀνέστη», τὴν δὲ σελ. 135 ἀφιερώνει ὁλόκληρον εἰς τὸ παράδειγμα τῆς ἡρωϊκῆς στάσεως τῆς γερμανοκρατουμένης Ἐκκλησίας τῆς Ἑλλάδος.

Π. Ι. Μ.

John Morgan Jones The revelation of God in the Old Testament. James Clarke and Co, Ltd 1942 (σελ. 126).

Τὸ περιεχόμενον τοῦ βιβλίου τούτου εἶναι σειρά διαλέξεων γενομένων ἐν Ἀγγλίᾳ ὑπὸ τοῦ συγγραφέως καὶ διακρινομένων διὰ τὸν συνδυασμὸν βαθείας γνώσεως τῆς θρησκείας τῆς Π. Διαθήκης μετὰ παραδειγματικῆς σαφηνείας ἐκλαϊκευτικῆς. Τὰ θέματα τῶν διαλέξεων τούτων εἶναι τὰ ἑξῆς: 1) Ἀποκάλυψις καὶ ἱστορία, 2) Ὁ Θεὸς τῶν πατέρων (κατὰ τὴν Γένεσιν), 3) Τὸ δράμα τῆς βάρου, 4) Ὁ Κύριος τῶν δυνάμεων, 5) ὁ ἄγιος τοῦ Ἰσραήλ, 6) ὁ Σωτὴρ, 7) Τὰ ἄσματα τοῦ Ἰσραήλ, 8) Ἡ ἐλπίς τοῦ Ἰσραήλ. Ὅσον ἀφορᾷ εἰς τὴν ἔναντι τῆς ἀρνητικῆς κριτικῆς στάσιν τοῦ συγγραφέως ἔχομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οὗτος ἐμφορεῖται σεβασμοῦ πρὸς τὴν παράδοσιν, ἂν καὶ διατηρῇ πολλὰς ἐπιφυλάξεις ἔναντι αὐτῆς.

Π. Ι. Μ.

Aug. Gierlich Der Lichtgedanke in den Psalmen. Fine terminologisch-exegetische Herder und Co. Freiburg i. Br. 1940. (σελ. 206).

Ἡ ὥραία αὕτη μονογραφία ὀφειλομένη εἰς παρακίνησιν τοῦ ρωμαιοκαθολικοῦ καθηγητοῦ Allgeier ἐν τῷ φροντιστηρίῳ τῆς Π. Διαθήκης τοῦ πανεπιστημίου τοῦ Freiburg i. Br. πραγματεύεται περὶ τῆς ἐννοίας τοῦ «φωτὸς» ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ πρῶτον ἐξ ἐπόψεως ὀρολογιακῆς καὶ εἶτα ἐξ ἐπόψεως καθαρῶς ἐννοιολογικῆς ἢ ἐξηγητικῆς. Ἐντεῦθεν ἡ εἰς δύο κύρια μέρη διαίρεσις τῆς πραγματείας, ἐξ ὧν ἐν μὲν τῷ πρώτῳ ἐξετάζονται οἱ σχετικοὶ πρὸς τὴν ἔννοιαν τοῦ φωτὸς θετικοὶ καὶ ἀρνητικοὶ ὄροι ἐν στενωτέρῳ τε καὶ πλατυτέρῳ ἐννοίᾳ, (σελ. 85—112), ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ γίνεται συστηματικὴ ἐπεξεργασία τῶν πορισμάτων τοῦ α' μέρους, ἐξεταζομένου τοῦ περιεχομένου τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ φῶς ἐννοιῶν ἐπὶ τῇ βάσει τῶν χρησιμοποιουμένων ἐν τῷ Ψαλτηρίῳ θετικῶν καὶ ἀρνητικῶν ὄρων (113—179). Ἐν τέλει ἑκατέρου τῶν μερῶν συνάγονται τὰ συμπεράσματα τῆς ἐρεῦνης. Ἐν τέλει δὲ τοῦ ὅλου βιβλίου παρατίθενται αἱ σχετικαὶ σημειώσεις ἐπὶ τῇ βάσει τῶν παραπομπῶν ἑκατέρου τῶν μερῶν (σ. 180—197) καὶ προστίθενται πίνακες τῶν ἑβραϊκῶν, ἑλληνικῶν καὶ λατινικῶν λέξεων τῆς πραγματείας, ὡς καὶ τῶν χρησιμοποιουμένων ψαλμικῶν χωρίων (148—206).

Διὰ τῆς περισπουδάστου ταύτης ἐργασίας διαφωτίζονται οὐ μόνον πλείστα ὄσα χωρία τοῦ Ψαλτηρίου, ἀλλὰ καὶ πολλὰ ζητήματα σχετικά πρὸς τὴν τεχνικὴν τῆς μεταφράσεως τῶν Ὁ', ρίπτεται δὲ ἱκανὸν φῶς πρὸς καλυτέραν κατανόησιν τῆς θείας λειτουργίας καὶ τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ὑμνογραφίας, αἵτινες ἀμφότεραι διατελοῦσι ὑπὸ τὴν ζωηρὰν ἐπίδρασιν τῶν ὄρων καὶ τῶν ἐννοιῶν τοῦ Ψαλτηρίου, μάλιστα τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ φῶς. Ἐν τῇ ἐννοιολογικῇ ἐξετάσει τῶν σχετικῶν πρὸς τὸ φῶς ὄρων δὲν παραλείπει ὁ σ. νὰ συζητῇ καὶ περὶ τῶν διαφόρων κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐπιτυχῶν ἢ καὶ ὄλως ἀστόχων καὶ ἀτόπων συσχετίσεων τῶν πραγμάτων τῆς Π. Διαθήκης πρὸς παρεμφερεῖς ὄρους καὶ ἐννοίας τῶν ἐξωβιβλικῶν φιλολογικῶν καὶ θρησκευτικῶν. Τὴν ὄλην δ' ἔκθεσιν διακρίνει καλῆ μέθοδος, νηφαλιότης κρίσεως, σαφήνεια καὶ γνώσις ἐμπεριστατωμένη τῆς ὑπαρχούσης σχετικῆς γραμματείας.

Π. Ι. Μ.

Karl Prüm S. J., Religionsgeschichtliches Handbuch für den Raum der altchristlichen Umwelt.—Hellenistisch-römische Geistes—Strömungen und Kulte mit Beachtung des Eigenlebens der Provinzen—Freiburg i. Br. 1943 (Herder & Co E. M. B. H. Verlagsbuchhandlung) σελ. XVI+921.

Ὁ πολυμαθὴς καὶ ἀκάματος συγγραφεὺς τοῦ μνημειώδους τούτου ἔργου γνωστός καὶ ἐκ τοῦ προηγουμένου αὐτοῦ συγγράμματος «Christentum als Neuheitserlebnis» διὰ τὴν εἰδικότητα αὐτοῦ ἐπὶ τῶν σχέσεων τοῦ ἀρχαίου Χριστιανισμοῦ πρὸς τὸν τότε ἔξω κόσμον, συνεπλήρωσε τὴν ὄλην αὐτοῦ προσπάθειαν διὰ τοῦ νέου αὐτοῦ ἔργου, ἐκδοθέντος μὲν κατὰ τὸν πόλεμον, κυκλοφορήσαντος δὲ μόνον μετὰ τὴν λήξιν αὐτοῦ.

Ἐν αὐτῷ ἀναλύεται τὸ πνευματικὸν περιβάλλον τοῦ ἀρχαίου Χριστιανισμοῦ κατὰ τὴν ἱστορικὴν αὐτοῦ διαμόρφωσιν, τὴν οὐσίαν καὶ τὸν χαρακτήρα αὐτοῦ, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν πηγῶν καὶ μὲ σοβαρὰν κριτικὴν καὶ τῶν νεωτέρων ἐπιστημονικῶν πορισμάτων, εἰς τρόπον ὥστε ν' ἀποκαλύπτονται ἀβιάστως αἱ ἐξωτερικαὶ ἐπιδράσεις τοῦ περιβάλλοντος τούτου ἐπὶ τοῦ Χριστιανισμοῦ, ἀλλὰ καὶ αἱ οὐσιώδεις μεταξὺ τῶν διαφοραί.

Οὕτω παρέχεται ἡ ἀνάλυσις καὶ δι' αὐτῆς ἡ παράστασις τῶν θρησκευτικῶν Ἑλλήνων τε καὶ Ῥωμαίων, ἀφ' ἑνὸς διὰ τῆς ἐξετάσεως τῶν διαφόρων θρησκευτικῶν ἐννοιῶν καὶ ἀφ' ἑτέρου διὰ τῆς ἐκθέσεως τῶν μορφῶν, δι' ὧν αὐταὶ ἐξεδηλώθησαν. Ἐν συνεχείᾳ ἐξετάζεται ὁ θρησκευτικὸς καὶ ἐν γένει ὁ μεταφυσικὸς χαρακτήρ τῶν φιλοσοφικῶν κοσμοθεωριῶν ἀπὸ τοῦ Ὁμήρου μέχρι τοῦ νεοπλατωνισμοῦ. Αἱ μυστηριακὰ θρησκευτὰ ἀναλύονται ἐπίσης μὲ ἐξαιρετικὴν ἐπιτυχίαν, μαρτυροῦσαν τὴν—περὶ αὐτῶν ὀρθὴν—ἀντίληψιν τοῦ συγγραφέως, ἰδίᾳ εἰς ὅτι ἀφορᾷ εἰς τὴν οὐσίαν καὶ τὰς ἐξωτερικὰς αὐτῶν ἱεροτελεστίας, τῶν ὁποίων ἡ συγγένεια πρὸς τὰ Χριστιανικὰ Μυστήρια καταδεικνύεται ὡς μὴ ἐπεκτεινομένη πέραν τῆς ἐξωτερικῆς αὐτῶν μορφῆς. Πρὸς τούτοις καταδεικνύεται ἡ ἑλληνιστικὴ περίοδος ὡς τὰ μέγιστα ἐνδιαφέρουσα ὄχι μόνον διὰ τὸν θρησκευτικὸν καὶ φιλοσοφικὸν αὐτῆς συγκρητισμὸν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὰς λαϊκὰς μορφὰς ἐξωτερικεύσεως τῆς θρησκευτικότητος τοῦ ἀνθρώπου κατὰ τὴν περίοδον ταύτην, οἷον τὰς πολλὰς δεισιδαιμονίας τοῦ λαοῦ, τὴν συστηματικὴν ἐξάσκησιν τῆς μαγείας, τῶν ἐξορκισμῶν, τῆς ἀστρολογίας καὶ ἐν γένει τῆς μαντικῆς, τὴν περὶ εἰμαρμένης πίστιν ἰδίᾳ τῶν στωϊκῶν, τὴν ἐπὶ τῶν θαυμάτων πίστιν τῶν ἔθνικῶν, καλλιεργούμενην ἀπὸ τοὺς μεγάλους θαυμαστοποιούς τῆς Ῥωμαϊκῆς περιόδου κλπ. Τὰ φαινόμενα ἐπίσης τῆς εἰδωλολατρίας (προσευχῆ, θυσία,

κλήρος, ἱεροὶ τόποι κλπ.) εὐρίσκουσιν ἐν ἰδιαιτέροις κεφαλαίοις τὴν ἱστορικὴν αὐτὴν ἀνάπτυξιν ὡς καὶ τὴν ἀνάλυσιν τῆς ὑφῆς καὶ τῆς οὐσίας αὐτῶν. Κατόπιν ἐξετάσεως τῶν πηγῶν καὶ ὁλοκλήρου τῆς σχετικῆς φιλολογίας παρουσιάζεται καὶ αὐτὴ ἡ διδασκαλία Ἑρμοῦ τοῦ Τρισμεγίστου ὡς τύπος τοῦ ἐθνικοῦ γνωστικισμοῦ, αἱ κεντρικώτεραι ἰδέαι τῆς ὁποίας ἀντιπαραβάλλονται πρὸς τὰς σχετικὰς τῆς Κ. Δ.

Ὁ βαθὺς γνώστης τῶν ἐπὶ μέρους ἐπιστημονικῶν καὶ θρησκευτικῶν προβλημάτων, τὰ ὁποῖα παρουσιάζει τόσοσιν ἢ περὶ τὴν Κ. Δ., ὅσον καὶ ἢ περὶ τὸν ἀρχαῖον Χριστιανισμὸν ἔρευνα, δὲν δύναται παρὰ νὰ ἐκτιμῆσῃ δεόντως καὶ μετ' εὐγνωμοσύνης τὴν ὑπὸ τοῦ δεινοῦ Ἰησοῦ τοῦ συγγραφέως τοῦ βιβλίου τοῦτου ἰδιαιτέραν ἐξέτασιν καὶ μελέτην τῶν ἐπὶ μέρους, τοὔτέστιν κατ' ἐπαρχίας, θρησκευτικῶν φαινομένων καὶ τῶν περὶ αὐτὰ προβλημάτων. Οὕτω λίαν ὀρθῶς ἐξετάζονται μετὰ τὴν γενικὴν ταύτην θρησκευτικὴν ἀνάπτυξιν, χωριστά, καὶ ἀπὸ τῆς ἰδίας αὐτῶν σκοπιᾶς ἐκάστη, αἱ ἐπαρχίαι τῆς Μ. Ἀσίας, Συρίας, Ἀραβίας, Πετραίας, Παρθίας, Αἰγύπτου, Κυρηνίας, τῶν νήσων Κρήτης—Κύπρου—Ρόδου, τῶν ἀφρικανικῶν ἐπαρχιῶν μετὰ τῆς Ἰσπανίας, τῶν γαλλορωμαϊκῶν καὶ γερμανορωμαϊκῶν περιοχῶν, ὡς καὶ τῶν παραδουναβιῶν τοιούτων.

Τὸ ὄγκῳδες τοῦτο βιβλίον κατακλείεται διὰ μιᾶς ἐπιτυχοῦς καὶ με ἀπολογητικὸν χαρακτῆρα προσπαθείας ἀντικειμενικῆς ἀξιοποιήσεως τοῦ ἐκτός τοῦ τότε Χριστιανισμοῦ θρησκευτικοῦ φαινομένου, ἐκτιθεμένων καὶ τῶν σημείων ἐπαφῆς τοῦ Χριστιανισμοῦ πρὸς αὐτό.

Ἡ ἀξία τοῦ παρόντος ἔργου διὰ τὴν ἐπιστήμην δὲν ἐγκείται μόνον εἰς τὴν ἐπιστημονικὴν παράστασιν καὶ ἀνάλυσιν τοῦ θρησκευτικοῦ κόσμου τῆς ἀρχαιότητος, πέριξ τοῦ ὁποίου ἀπέραντος βιβλιογραφία ὑπάρχει, ἀλλὰ ἰδίᾳ εἰς τὴν σκοπιάν, ἀπὸ τῆς ὁποίας τὰ πάντα καθορῶνται καὶ ἀξιοποιοῦνται, ὥστε τὸ βιβλίον νὰ παρουσιάζεται ὡς μοναδικὸν εἰς τὸ εἶδος του. Βεβαίως ὁ ἀναγνώστης διακρίνει ἰσχυρὰν τὴν ἐν αὐτῷ ἀπολογητικὴν χροιάν, ἥτις πάλιν δὲν ἐτέθη *a priori* ὡς σκοπὸς τοῦ βιβλίου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον νομίζομεν δὲν ἐπέτρεψεν ἡ ἀγάπη καὶ ὁ σεβασμὸς τοῦ συγγραφέως πρὸς τὴν κλασσικὴν ἀρχαιότητα, ἀλλ' ἀποτελεῖ αὕτη πάντοτε τὸ πόρισμα τῆς ἐρεύνης του.

ΜΑΡΚΟΣ Α. ΣΙΩΤΗΣ

Ἐκ τοῦ ξένου περιοδικοῦ τύπου.

Ἀπὸ τοῦ θέρους τοῦ 1945 ἐκδίδεται ὑπὸ τῆς Θεολογικῆς σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Basel (Ἑλβετίας) διμηνιαῖον θεολογικὸν περιοδικόν, τὸ ἄριστον ἐκ τῶν σήμερον γερμανιστῶν δημοσιευομένων, ἡ *Theologische Zeitschrift* ὑπὸ τὴν σοφὴν διεύθυνσιν τοῦ ἐν τῇ εἰρημένῃ σχολῇ καθηγητοῦ τῆς Κ. Διαθήκης Κ. I. Schmidt. Περιεχόμενον τοῦ τελευταίου τεύχους (Νοέμβρ.—Δεκέμβρ. 1947): P. H u m h e r t, *Emploi et portée du bara dans l' A. Test. Kontroverse. Zur Diskussion des Problems der ausgebliebenen Parusie Replik von Fr. Buri. Duplik von O. Cullmann. P. Burkhardt* *Ans dem theolog. Leben Basels im 19 Jahrhundert. H. Gauss* *Deutsche Philosophie in der Nachkriegszeit. K. I. Schmidt* *Zum Gedächtnis an R. Lichtenbach. Rezensionen. Miscellen. Notizen.*

Christianisme Social (Decembre 1947). L. R a g a z Pour le temps de Noël E. L a u r i o l Le patriotisme Chrétien. J. O l a h a m Technique et foi chrétienne. H. K r a m e r La maîtrise de l' Economie. J. B o i s Fatalité du communisme. Chronique e. t. c.

Theology (Febr. 1948). A. V i d l e r The appalling religious of America. O. H a r d m a n. The prospects and principes of Prayer Book revision. W. W i l s o n The annotations to the Psalms. W. B o y c o t t The land and sacramental Theology. Correspondene. Bookreviews.

I r è n i k o n (4 trimestre 1947).

D. R o u s s e a u La notion théologique de la papauté et l'union Chrétienne. Unmoin de l'église d'Orient La prière de Jesus—Chronique. Notes and documents. Bibliographie etc.

Nouvelle Revue Théologique Publiée tous les mois sous la direction de quelques professeurs de Theologie de la Compagnie de Jesus a Louvain.

Novembre 1947: E. R i d e a u La grâce du Christ. Méditation théologique. P. R e n a r d i n Quelques aspects du conte religieux au XIX Siècle. J. D a n i e l o n: La pensée chrétienne. A d e B i l, Une Societa. Jesu au XV Siècle. J. C r e u s e n Baptême et droit curial. J. d e G c h e l l i n c k. Les six volumes de Miscellanea Giovanni, Mercati

Π. Ι. Μ.

Διορθωτέα

Σελ.	στίχ.	ἀντι	γράφει
» 19	» 2	πρεπούσει	πρεπούση
» 21	» 19	τῆς	τῆς
» 22	» 2	Ἐκκλησία	Ἐκκλησία
» 22	σημ.	συνέσει	συνέσει
» 23	» 1	marterologe	martyrologe
» 24	» 2	civitati	civitate
» 28	» 1	Schwarz	Schwartz
» 29	» 10	νεων	νεῶν
» 31	σημ.	εισέρχονται	εισέρχονται
» 32	στίχ.	αὐτοῖς	αὐτῶν
» 33	» 4	τοῦ εἶχεν	ταῦτα εἶχον
» 37	» 2	κανῶνος	κανόνος
» 40	στίχ.	Ἵρθοδόξων	Ἵρθοδόξων
» 40	» 16	Ἵδουσοῦ	Ἵδησοῦ
» 40	σημ.	ἡ ἀναγνώρισις	κατὰ τὴν ἀναγνώρισιν
» 45	» 11	ἔκφρασι	ἔκφρασι
» 45	» 20	βάπτισμα	βάπτισμα
» 46	» 22	ὄστων	ὄστων
» 49	σημ.	3ην	2αν
» »	» »	4ην	5ην
» »	» »	5ην	4ην